

УДК 371 (09) (477)

О. В. Попова

ГУМАНІЗАЦІЯ ІННОВАЦІЙНИХ ОСВІТНІХ ПРОЦЕСІВ ЯК УМОВА РОЗКРИТТЯ ОБРАЗУ “Я” ДИТИНИ

© Попова О. В., 2015

<http://orcid.org/0000-0003-1611-5956>

<http://dx.doi.org/10.5281/zenodo.33268>

У статті розкрито основні напрями дослідження проблем освітньої інноватики, критично проаналізовано позитивні і негативні аспекти розгортання інноваційних процесів у системі освіти України, починаючи з отримання державою незалежності, накреслено перспективи щодо поглиблення гуманістичних тенденцій їх подальшого розвитку як умови розкриття образу “Я” дитини.

Ключові слова: дитина, особистість, інноваційний освітній процес, гуманізація, тенденції.

Попова Е.В. Гуманизация инновационных образовательных процессов как условие раскрытия образа “Я” ребенка.

В статье раскрыты основные направления исследования проблем педагогической инноватики, дан критический анализ позитивных и негативных аспектов развертывания инновационных процессов в системе образования Украины с момента обретения ею независимости, начертаны перспективы относительно усиления тенденций их дальнейшего развития как условия раскрытия образа «Я» ребенка.

Ключевые слова: ребенок, личность, инновационные процессы в образовании, гуманизация, тенденции.

Popova E.V. Humanizing of innovative educational processes as condition of opening child's own «Me».

Basic directions to researching the problems of pedagogical innovation are exposed in the article, critically analyzed positive and negative aspects of development of innovative processes in the system of Ukrainian education from the moment of finding independence, traced the prospects in relation to strengthening of their further development as condition of opening child's own «Me» (individuality).

It is marked an author, that reformative measures and experiments in education are conducted in certain social economic, political and scientifically cultural terms which determine the location of man in society and influence on aims and tasks of education. It becomes firmly established an author, that humanizing of innovative processes in educational establishments of Ukraine foresees deepening of humanism measures in organization educational educate process, creation of favorable educational space for studies and education of every student; subsequent

embodiment of national idea in education; forming students' civil position; deepening the cultural function of school; development and introduction of new technologies of studies, ecologization of pedagogical process.

Key words: *child, personality, innovation processes in education, humanizing, tendencies.*

Постановка проблеми. Соціально-економічні перетворення в Україні на початку 90-х років – одержання державної незалежності, зміна цінностей суспільно-історичного розвитку, орієнтування на гуманістичні та демократичні принципи в усіх сферах людської життєдіяльності – викликали до життя “широкий інноваційний потік”. Сьогодні в Україні триває процес становлення нових парадигм освіти, орієнтованих на входження у світовий освітній простір. Цей процес супроводжується сутнісними змінами в педагогічній теорії та практиці.

Радикальні зміни соціально-економічних і політичних умов в Україні призвели до активізації інноваційного освітнього руху в країні і, як наслідок, до інтенсивної розробки відносно нової галузі наукового знання – педагогічної інноватики як науки про нововведення в галузі освіти.

У матеріалах проекту Концепції державної інноваційної політики підкреслюється, “що головним чинником стійкого економічного розвитку будь-якої країни є впровадження науково-технічних інновацій, тобто застосування нових, більш продуктивних технологій, які суттєво змінюють обсяги та якість виробництва і споживання. Освітні заклади, в тому числі і навчально-виховні, які беруть участь в інноваційному процесі, стають об'єктами інноваційної політики країни разом з іншими науково-технічними установами, власниками інтелектуальної власності”.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Філософському осмисленню сучасної педагогічної інноватики в українській педагогіці присвячені наукові праці В. Богданова, В. Лутая.

Загальні проблеми педагогічної інноватики досліджуються в працях В. Взятишева, Є. Вінославської, Л. Карамушки, І. Корнілової, А. Ладун, Ю. М'якотіна, В. Нікітаєва, В. Паламарчук, Г. Пигорова, В. Пінчука, В. Пріснякова, В. Сергієвського, Ю. Таран, А. Хуторського, А. Чернюк, Б. Чижевського, В. Шукшунова та ін.

Проблему впровадження педагогічних інновацій у навчально-виховний процес школи досліджували Л. Березівська, П. Шемет, Р. Чуйко та ін. Тенденції управління інноваційними процесами розкриваються в працях Л. Ващенко, В. Гінсбурга, Л. Даниленко О. Козлової. О. Сидоренка, В. Скнар та ін. У роботах І. Авдсева. Н. Клокар. О. Козлової, Є. Макагон вирішуються проблеми підготовки вчителя до інноваційної діяльності.

Серед російських авторів, які зробили значний внесок у розробку проблем загальної та освітньої інноватики, слід назвати М. Бургіна, В. Дубровського, М. Кларіна, М. Лапіна, В. Ляудиса, М. Поташника, А. Пригожина, Б. Сазонова, В. Сластьоніна, В. Толстого, П. Щедровицького, Н. Юсуфбекову та ін.

Винятково важлива роль у розкритті теоретичних аспектів нововведень належить А. Пригожину, який у своїх працях переконливо доводить незаперечне значення інноватики для всіх сфер людської життєдіяльності, показує зростаючу актуальність розвитку даної науки. Саме А. Пригожий один з перших чітко визначив предмет інноватики, дослідив стимули та перешкоди інноваційних процесів, розробив типологію інновацій, провів докладний аналіз соціологічного аспекту нововведень.

Значний внесок у розробку сучасної педагогічної інноватики зробив М. Кларін. У своїх дослідженнях учений аналізує психолого-педагогічні аспекти інноваційних процесів, визначає специфіку інноваційного навчання, узагальнює досягнення пошуків інноваційних освітніх технологій, розглядає інноваційні моделі в історії світової педагогіки.

У роботах авторів далекого зарубіжжя (К. Ангеловські, Х. Барнет, Дж. Бассет, Д. Гамільтон, Н. Гросс, Р. Карлсон, М. Майлз, А. Хабермап, Р. Хейвлок, Д. Чен, Р. Едем та ін.) аналізуються питання управління інноваційними процесами; організації змін освіти; умови, необхідні для "життєдіяльності" інновацій; планування нововведень та способи їх реклами.

В американській інноватиці (Е. Роджерс та ін.) достатньо глибоко розроблено соціально-психологічний аспект розповсюдження нововведень: типологія учасників інноваційного процесу, їх ставлення до нововведень, готовність до сприйняття та ін.

Попри значну кількість досліджень з проблеми педагогічної інноватики, інтенсивні інноваційні процеси в сучасній освіті потребують подальшої

розробки концептуально-парадигмальних засад їх розвитку, умов ефективності їх упровадження в практику шкіл різного типу.

Мета статті – крізь призму становлення й розвитку інновацій в системі освіти України проаналізувати тенденції розвитку освітніх інноваційних процесів щодо поглиблення їх гуманізації.

Виклад основного матеріалу. В. Богданов підкреслює, що формування нової освіти, інноваційної за типом, зумовлюється практичними завданнями гуманізації умов життя людини, гуманітаризацією теоретичного знання, науки й освіти в цілому. Освіта, відмічає вчений, повинна виступати як самостійний вид духовно-практичної діяльності, яка володіє самоцінністю в соціальному становленні сучасної молоді особи. Нова форма єдності (інтегрованості) професійних і соціальних функцій освіти полягає у встановленні реальних, залежних від здібностей та активності самої особи, шляхів до вищих рівнів освіти [4, с. 27].

Цілі та завдання інноваційної освіти, прийоми та засоби її здійснення, як вважає В. Богданов, слід розглядати з точки зору її соціальної орієнтації, з позицій утвердження ціннісного ставлення до особистості. Інноваційна освіта повинна торкатися найглибших структур людини, її свідомості, органічно поєднуватись із загальнолюдськими цінностями, орієнтуватись насамперед на сенс життя, адже саме внутрішнє є джерелом створення уявлення про світ.

У 1991 році постало питання про реформування гуманітарної сфери. Ключовим завданням у цьому напрямі було вироблення нової освітньої політики, завдяки якій можна було б привести зміст освіти відповідно до сучасних потреб суспільства. З цією метою у листопаді 1993 р. була прийнята Державна національна програма «Освіта» («Україна XXI століття»). Закладена в цьому документі концепція передбачала кардинальну реконструкцію всієї системи освіти.

Стратегічними завданнями реформування змісту освіти в Україні програма визначила:

- вироблення державних стандартів формування системи й обсягу знань, умінь, навичок творчої діяльності;
- відбір і структурування навчально-виховного матеріалу на засадах диференціації й інтеграції;

- забезпечення альтернативних можливостей для здобуття освіти відповідно до індивідуальних потреб і здібностей учнів;
- органічне поєднання в змісті освіти його загальноосвітньої і фахової складових відповідно до освітніх рівнів та особливостей регіонів України;
- вивчення української мови в усіх навчально-виховних закладах;
- орієнтацію на інтегральні курси, пошук нових підходів до структурування знань як засобу цілісного розуміння та пізнання світу;
- оптимальне поєднання гуманітарної і природничо-математичної складових освіти, теоретичних і практичних компонентів, класичної спадщини та сучасних досягнень наукової думки, органічний зв'язок з національною історією, культурою, традиціями;
- створення передумов для розвитку здібностей молоді, формування готовності і здатності до самоосвіти, широке застосування нових педагогічних та інформаційних технологій.

У галузі гуманітарної освіти було визначено такі основні напрями, як:

- формування гуманітарного мислення, опанування рідною, державною та іноземними мовами;
- прилучення до літератури, музики, образотворчого мистецтва, надбань народної творчості, здобутків української і світової культури;
- осмислення історичних фактів, подій і явищ, різноманітності шляхів людського розвитку,
- формування світоглядної, правової, моральної, політичної, художньо-естетичної, економічної, екологічної культури;
- утвердження пріоритетів здорового образу життя людини;
- відображення в змісті історичної освіти закономірностей історичного розвитку, широке вивчення україно-(народо-)знавства. стічної історії та етногенези українців, інших народів держави.

Прийняття Програми більшість працівників освіти зустріла з ентузіазмом, піднесенням. Почали запроваджуватися заходи по реалізації її положень. Проте, в процесі реформування освіти в першій половині 90-х років виявилися кілька негативних тенденцій, в чому простежуються певні сходні риси з освітніми процесами в Україні в 20-і роки ХХ ст.

По-перше, Державну національну програму «Освіта» («Україна ХХІ століття») автори готували під «ринкові умови», які зумовлюють потребу в нових підходах у освіті. Але цих умов тоді не було створено. «Автори цієї програми, – слушно відмічає Й. Алексєєв, – у недавньому минулому активні комуністи, які миттєво перейшли на позиції активних націонал-патріотів, забули думку непопулярного сьогодні у нас автора К.Маркса (до речі, праці якого вивчають у багатьох престижних вишах світу) про те, що повинні визріти суспільно-економічні передумови. Програма освіти не враховувала реалій перехідного періоду, як не враховувала і того позитивного досвіду, що вже мала Україна...» [1, с. 26-27]. Це призвело до непослідовності, непродуманості реформаторських заходів – пошук розв'язання освітянських проблем пішов шляхом експерименту, який здебільшого не сприяв їх раціональному розв'язанню.

Іншою негативною тенденцією, на наш погляд, було те, що з реформуванням освіти в Україні почалася її «американізація», що за умов посилення комп'ютеризації всього навчального процесу зумовила і зниження гуманітарного рівня освіти [1, с. 27]. У вітчизняну школу комп'ютер через залишковий принцип фінансування освіти прийшов дуже пізно, але в цьому буди й позитивні риси. Загальновизнано, що наші школярі знали набагато більше, ніж їх однолітки в США: не знаючи комп'ютерних ігор, вони зате знали вітчизняну і світову класику, мали ґрунтовну математичну підготовку.

Третя негативна тенденція, яка була характерною для розвитку освітніх процесів в Україні в першій половині 90-х років – не «революційний радикалізм» значної кількості реформаторів від освіти, які (повторюючи помилки більшовиків у 20-ті роки, що прагнули все «до основання разрушить») закликали відмовитися від усього, що здобула радянська школа, заперечували актуальність для нової національної школи «класичних» педагогічних принципів, методів, технологій тощо.

Радикальні підходи до реформування освіти проявилися і в становленні шкіл нового типу.

У ст. 29 Закону України «Про освіту» (1991 р.) було встановлено, що «для розвитку здібностей, талантів дітей створюються профільні класи, спеціалізовані школи, гімназії, ліцеї, а також різні типи навчально-виховних комплексів, об'єднань». Це положення закону стимулювало створення

закладів нового типу і вже у 1991/92 н. р. в Україні працювало 173 гімназії та 73 ліцеї, а на початок 1992/93 н. р. – 210 гімназій та 110 ліцеїв [7, с. 26].

Але створення гімназій і ліцеїв відбувалось за відсутністю нормативних документів, які б регулювали порядок створення таких навчальних закладів, визначали б їх статус, умови діяльності, порядок фінансування тощо, що привело до того, що у деяких регіонах відкривалися по декілька ліцеїв та гімназій.

У ряді випадків створення навчальних закладів нового типу проводилося без виваженого аналізу навчально-технічної бази та кадрового складу, без належної підготовчої роботи і, як результат, фактично відбувалась тільки «зміна вивіски» загальноосвітніх шкіл. Досить часто рішенням місцевих органів державного управління відкривались «школи-гімназії», «школи-ліцеї» або «гімназичні» та «ліцейні» класи. Зазначені навчально-виховні заклади, класи відкривались у переважній більшості на базі сильних педагогічних колективів, спеціалізованих або профільних шкіл, що мали певну систему роботи, історичні традиції.

Проте, вони продовжували виконувати функції профільних, спеціалізованих шкіл, класів з поглибленим вивченням окремих предметів або класів інтенсивного, випереджаючого навчання [6, с. 27-28].

Тільки в 1993 році було поставлене питання про необхідність розробки концепції навчально-виховних закладів нового типу, яка б врахувала специфіку їх роботи з обдарованими дітьми, впровадження нових інформаційних технологій навчання та педагогічних інновацій.

Радикально настроєні освітяни закликали до як можна скорішого реформування школи насамперед через кардинальні нововведення. Разом з тим, у першій половині 90-х років система освіти молодій незалежній державі не була готовою для сприйняття інновацій у великому обсязі: не були розроблені теоретико-методологічні засади інноваційних процесів та сформульовані нові концепції виховання і навчання; необхідно було узгодити зміст освіти в новій національній школі з новим соціальним замовленням тощо. Крім того, всі ці завдання доводилося вирішувати в умовах вкрай важкої соціально-економічної ситуації.

Тільки в 1999 році робочою групою інституту змісту і методів навчання /ІЗМН/ спільно з науковцями лабораторії впровадження педагогічних інновацій інституту педагогіки АПН України був запропонований проект «Положення про

порядок здійснення інноваційної діяльності у системі освіти». Цей проект був розроблений до чинного законодавства України/ зокрема, законів України «Про освіту», «Про авторське право і суміжні права», «Про власність», «Про інформацію», «Про науково-технічну інформацію», «Про наукову та науково-технічну експертизу», а також згідно з положеннями «Про експериментальний педагогічний майданчик», «Про науково-методичну Раду Міністерства України», «Про порядок підготовки, експертизи, апробації підручників» з метою визначення: основних понять, що відображають здійснення інноваційної діяльності в системі освіти; умов, порядку створення та діяльності, правового статусу її об'єктів; правового статусу та взаємовідносин її суб'єктів; порядку її здійснення [4, с. 5].

Попри всі зазначені негативні тенденції розвитку освіти в Україні, вже в першій половині 90-х рр. ХХ ст. намітилися перші зрушення, які давали позитивний імпульс подальшому розвитку освіти. Це передусім:

- загальна гуманізація навчального процесу;
- орієнтація концептуальних засад освіти на загальнолюдські цінності;
- поступове утвердження в сфері освіти української мови, розширення вивчення національної культури;
- надання більшої свободи педагогічній творчості;
- урізноманітнення спектра навчальних закладів з метою урахування інтересів і нахилів підростаючого покоління, а також реальних потреб суспільства;
- вихід педагогічної інноватики на рівень системного розвитку.

Гуманізація інноваційних процесів у освітніх закладах України у ХХІ столітті передбачає:

- поглиблення гуманістичних заходів в організації навчально-виховного процесу, створення сприятливого освітнього простору для навчання і виховання кожного учня;
- подальше втілення в освіту національної ідеї;
- формування в учнів громадянськості;
- поглиблення культуротворчої функції школи;
- розробку і впровадження нових технологій навчання, і насамперед, інформаційних і особистісно орієнтованих;
- на створення умов для максимальної самореалізації особистості як учня, так і вчителя;

- валеологізацію педагогічного процесу.

Висновки. Інновації (нововведення) – найбільш перспективний, інтенсивний шлях розкриття особистісного потенціалу дитини, який розглядаємо у двох планах: у широкому – як процес створення та реалізації новацій і вузькому – як кінцевий результат інноваційних процесів. Усі реформаторські заходи й експерименти в освіті проводяться у певних соціально-економічних, політичних і науково-культурних умовах, які визначають місце людини в суспільстві й впливають на цілі й завдання виховання. Сьогодні, коли наша держава розбудовує демократичне суспільство, визначила в освіті пріоритетною гуманістичну парадигму, ми повинні при оцінці інноваційних заходів, їх широти і радикальності виходити не тільки і не стільки з потреб суспільства, соціального замовлення до освітніх послуг, а з потреб кожної дитини, заради якої здійснюються ці зміни. А це вимагає виваженого впровадження кожного освітнього нововведення: інновації повинні запроваджуватися не заради інновацій, а заради дитини, заради створення максимальних умов для її самореалізації і саморозвитку.

Література

1. Алексеев Ю. М. Україна: освіта і держава (1987-1997) / Ю.М. Алексеев. – К. : Експрес-об'ява, 1998. – 108 с.
2. Богданов В.С. Проблеми інноватизації сучасної освіти в системі філософсько-соціологічних аргументацій / В.С. Богданов // Проблеми освіти: наук. метод. зб. – Вип.3 . – К. : ІСДО. – 1995. – С. 22-28.
3. Кларин М.В. Инновационные модели обучения в зарубежных педагогических поисках / В.В. Кларин. – М. : Арена, 1994. – 222 с.
4. Положення про порядок здійснення інноваційної діяльності у системі освіти (проект) // Директор школи. – 1999. - № 6. – С.5 – 7.
5. Пригожин А.И. Инноватика – зачем она? / А.И. Пригожин // Проблемы теории и практики управления. – 1988. - №2. – С.5 – 11.
6. Попова О.В. Становлення і розвиток інноваційних педагогічних ідей в Україні у ХХ столітті / ХДПУ ім. Г.С.Сковороди / О.В. Попова. – Х. : «ОВС», 2001. – 256 с.
7. Про роботу гімназій та ліцеїв // Інформаційний збірник Міністерства освіти України. – 1993. - № 5. – С.26 – 31.